

ÖT ÉV MŰEMLÉKVÉDELME ÉS MŰZEUMI MUNKÁJA

A RÉGI MŰVÉSZET RAJONGÓJA és a múlt szépségeiért lelkesedni tudó lélek öt évvel ezelőtt a kassai dóm ősi tornya alatt boldog örömmel láthatta, hogy a hétszázéves város művészeti emlékeivel és történeti épületeivel együtt lényegében töretlenül lett újra része az ősi közösségnek. A szepesi kamara palotájának lebontásától s néhány bosszantóan elcsúfított háztól eltekintve, Kassa patinás házai, palotái, templomai és történeti emlékei továbbra is jóformán változatlan szépségükben tükrözik a magyar múlt történelmi eseményeit. Továbbra is emlékeztetnek az ősökre, a hősi korszakokra és a régi Kassa műveltségének fényét ragyogtatják.

Az elmúlt huszonöt év alatt a lakosság erősen felduzzadt s a város új kerületekkel bővült. A terjeszkedéssel kapcsolatos építkezések szerencsére alig érintették a város ősi magvát. A város szellemével ellenkező idegen új kultúra és bővérű kereskedelmi élet azonban erősen és mégis károsan rányomta bélyegét Kassa belvárosára is. A modern üzleti életnek a másikat túlharsogni akaró szelleme birtokba vette a Fő-utcai szép kis paloták földszintjeit és túltengő portálakkal elcsúfítva saját igényeiknek alakította át.

Kassa építészeti szépsége ezért ma jóformán csak az első emelettől felfelé él s most csak halavány képet kapunk arról a nemesen tiszta és korszerű régi stílustörekvésről, mellyel a régi polgárok az ősi városhoz méltó hajlékot teremtettek maguknak itt a Felvidék fővárosában. Ezek az üzleti portálék és reklámtáblák nemcsak az épületek szép formáját és tagoltságát takarják, hanem több értékes domborművet és jelentős művészi faragványt fednek el.

A városnak a régi élet üteméhez való visszaalakulásától — öt év óta — a papság, a hivatalos városi tényezők, a kereskedelmi élet és a kassai iparosság ötletesen próbálkozik a régi városkép megőrzésének a modern kereskedelmi élet követelményeivel való összehangolására. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy ez a feladat nem megoldhatatlan. A jó példák egyikével Madarász István, Kassa megyéspüspöke járt elől, aki az egykori Csáky és Sztáray házakból alakított és időközben leromlott püspöki palotát nagy áldozatokkal röntaszerűen hozta helyre. A barok-korban épült palota a kassai püspök mértéktartó és az épület hangulatához alkalmazkodó hű gondoskodásával nemcsak megújhodott, de talán még sohasem volt ilyen fényében. Nemcsak az elhanyagolt régi részeket állíttatta helyre, hanem a modern élet követelményének belső felszerelésével is ellátta e palotát, stílusának és régi jellegének tökéletes megtartásával. A csúcsíves dómmal szemben álló és kedélyesebb architektúrájú bárók püspöki palota e külső és belső restaurálások után méltó otthonává és keretévé lett egy tudomány- és művészetkedvelő főpapnak.

Sikeres munkát végzett a Felvidéki Kereskedelmi bank a székhelyévé alakított egykori Forgách-palota átalakításával. Miként azt a pénzügyintézet székházáról kiadott ismertetésében vázolja, „olyan művészi objektummal iparkodott elhelyezkedni Rákóczi Városában, amely az ajándék maradandó értékével és a történelmi hagyománytisztelő áldozatkészségével hódol az ősi városnak“. A bankot ma magába foglaló s a XIX. század elején klasszicizáló stílusban épült Forgách-palota „egy félig-meddig már csak dűledező és elhanyagolt épületromcs volt csupán,“ midőn e pénzügyintézet azt székhelyül jelölte. Kaesz Gyula iparkodott az átalakítás erőszakossága helyett az áthangolás érdekes és finom eszközeivel megadni a leegyszerűsített empire stílusban épült palota művészi illúzióját. A budapesti Iparművészeti Iskola jóképességű tanára a bank emlékfüzete szerint „csodát művelt“, „varázslata építészeti Kolombus-tojás“. „Technikai bűvészet“ a „négyzög körösítése“. A bank örömeiben a kassaiak is szívesen osztoznak s hálával gondolnak e derék tanárra, aki a romboló átépítés és átalakítás helyett tehetséggel és jó eredménnyel adta vissza a nagymultú palota régi művészeti rangját.

A XVII. századbéli szabadságharcok és főleg a Rákóczi-korszak legkimagaslóbb történelmi eseményeinek tanúja Kassán a Nagyságos Fejedelem kétemeletes egykori palotája, mely lényeges részeiben még ma is áll. Ez a barokhomlokzatú hatalmas épület belső részeiben mindmáig sokat őrzött meg azokból a díszekből, melyekkel még Bethlen Gábor alkapitánya, Bornemissza János látta el. Ebben a palotában lakott maga Rákóczi Ferenc is, itt tartotta udvarát, fogadta az előkelő külföldi követségeket és folytatta sorsdöntő tanácskozásait. Erről a palotáról is leolvasható Kassa ízlése és sorsának változása. Az egykori legnagyobb és legművészibb kassai magáripalotának — a magyar történelem nagyjainak és fejedelmek otthonainak — alsó helyiségeibe egy kegyetlen időszakban sajnálatos módon üzlethelyiségeket költöztettek. A Nagyságos Fejedelem daliás őrsegeinek szobáiba fürdőszoba és higiéniai mintaberendezések kerültek s a homlokzaton gázközpontnak ható portál jelent meg.

A visszatéréskor megdöbbenve láttuk ezt az eltévelyedést a zarándokhelyszerű Rákóczi-palotán. Őszintén sajnálhatjuk, hogy nem az ókori Róma tilalma áll még fenn, mely a nemzeti műemlékeket köz műnek tekintette s a rongálásokat a bűnös kéz levágásával büntette. A palota sértő és visszás állapotának orvoslására Kassa város vezetősége csakhamar megtette az intézkedéseket. Kidolgoztatta a helyreállítási tervet, megkezdte az üzlethelyiségek kitelepítését. Két évi szorgos munkával az emeleti részek megrestaurálásával már el is készültek.

A Nagyságos Fejedelem székvárosának Rákóczi-palotája régi lakóihoz úrra méltó állapotba került s átmenetileg a Kassai Állami és Városi Közkönyvtárnak fog helyet adni. Ha a viszonyok javulásával a könyvtár számára modern hajlékot építenek, akkor a Rákóczi egykori kassai palotájába a Fejedelem régi bútoraival és a kémerkor emlékeivel — e nagyfontosságú nemzeti kincsekkel — a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum költözhet be.

A terv megvalósulása esetén Rákóczi otthona mint Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum ugyanabban az épületben támadhat fel, melyben a Fejedelem legaktívabb idejében élt és dolgozott. Az épülettel adódó előny: az abszolút autentikus és hiteles keret még fokozhatja a múzeum szépségét és így az a belső dekoráció elvégzése után valóban méltó és az egész országban egyedülálló nemzeti zarándokhellyé válhat.

A Rákóczi székház közelében még egy palotaszerű ház támadt új életre. A kassai iparosok a múlthoz ragaszkodó kegyelettel a cseh-szlovák uralom alatt lebontásra ítélt székházukat nagy ügyszeretettel mentették meg a pusztulástól. A vastag vakolatréteg alól kihámozták az emeleti ablaksor kökereteit s rátaláltak a XVI. századi reneszánsz sgraffito-dísz egy szakaszára. A nagy iparoselődökhöz újra méltóvá vált székházuk ezzel a visszafiatalítással most Kassa egyik legszebb palotája.

A Szent Erzsébet székesegyház és a többi nevezetes épület karbantartási, restaurálási és kutatói munkálatairól a Műemlékek Országos Bizottsága gondoskodott. Ez a hivatásának magaslatán álló legfőbb állami szerv működésébe a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumot is bevonta s így a műemléki bizottság és múzeum együttes és karöltve végzett munkája hasznos eredményeket hozott. A kassai múlthoz mély családi gyökerekkel is kapcsolt Gerevich Tibor egyetemi tanár nagystíli, de a kis részletekre is gondos figyelmet méltató elgondolásait kiváló szakemberei: Lux Kálmán műszaki főtanácsos és Szentiványi Gyula főtitkár dolgozzák ki. A kijelölt munkálatokat a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum végezte. Munkánkat több ízben támogatta Pohl Sándor polgármester, Zámory Ede műszaki tanácsos és Martoncsik Endre főmérnök.

HOSSZAS NEMASÁG UTÁN 1896-ban örömet hirdetőn kondultak meg a kassai dóm harangjai. Az anyagi és a munkajólét verőfényében a nemzet nagy gazdagságban és pompában ünnepelte ezeréves fennállását, a kassaiak pedig az Árpádházi Szent Erzsébet tiszteletére épült félezeréves dómjuk megújításán és az átépítés utáni felszen- telésén örvendeztek.

A magyar gótikának e legkiemelkedőbb alkotásán a helyreállítók kerek két évtizedig szorgoskodtak s így méltán hihette mindenki, hogy az Istenhez törekvő kassai szellemnek ez a csodálatos alkotása újabb évszázadokon át töretlen épségben fogja hirdetni a megihletett emberi lélek alkotó erejét. Kassa visszatérésekor szomorúan kellett azonban tapasztalni, hogy a dóm szentélyének kövei még négy évtizedig sem álltak ellen a Tátra felől alázóduló zordabb klímának s nagyrészt szétporladtak. A szentély külső részén és a külső párkányszaton a restauráláskor az eredetiek pótlására szolgáló s a romboló idő által szétfagyott kőrózsák, fiálék, vízköpők és áttört mérmuvek nagy darabokban hullottak alá. A lakosság testi épségének megvédésére először vasráccsal kerítették el a veszélyes részeket, majd 1927-ben Kassa város tanácsa fakalapáccsal verette le a meglazult s lezuhanással fenyegető díszítményeket.

Mióta az ősi város újra az országhoz tartozik — tehát öt év óta — a Műemlékek Országos Bizottsága viseli gondját a kassai dómnak. Felülvizsgálásakor tűnt ki, hogy a székesegyház külső szentélydíszének faragott köveit a múlt századbéli restaurálásakor helytelenül olyanokkal pótolták, amelyek azóta jobban tönkrementek, mint az eltávolított középkoriak.

A továbbra is fennálló életveszélyes helyzet miatt sürgősen lebontották az egész külső szentélykorlátot és kiemelték a Steindl által tervezett szörnyállatok idomait utánzó vízköpőket is. Ezek pótlására fagyálló erdőbényei kőből a díszeket már megfaragtatták és a helyükre visszakerülő kövek remélhetőleg mihamarabb előnyösen fogják jóvátenni a dóm szentélyének jelenlegi szépséghibáját.

PUSZTULÁS FENYEGETTE a dóm kecsesművű kő örökmécsoszlopát is. Ez a lámpa egykor a templomot környező temetőben állott. Egyik díszé Mátyás király címere. A régi források Lampas Corvinia-nak nevezik. Ezekből sejtjük, hogy Mátyás ajándékozta a kassaiaknak, hogy a holtak felett fény virrasszon. 1940 őszén a Műemlékek Országos Bizottsága a dóm déli kapucsarnokának külső nyugati sarkáról a templom belsejébe vitette s a szakszerű restaurálás után a püspöki kriptá lépcsőzetének nyugati oldalára, a sarokpillér mellé helyezte.

Mikor e konzerválás folyamán szétszedtük, kitűnt, hogy ma is látható fiálás süveges díszé nem tartozik hozzá. Mátyás idejében s még hosszú századokon át csak a csavarmenetes oszlopon álló négyzetes hasábalakú lámpatartóházból állott. Jelenlegi sisakos díszé nem más, mint a dóm faragványaiból származó fiáié, melyet most már meg nem állapítható időben raktak reá; talán a XIX. század közepe táján. A Mátyás-lámpa a múlt századbéli képeken már ezzel az utólagos toldalékdíszsel van ábrázolva. A Műemlékek Országos Bizottsága éppen ezért a már megszokottá vált s a köztudatba is átment állapoton nem óhajtott változtatni és az eredetileg nem hozzá készült fiáiétoredék továbbra is változatlanul a felső részén díszlik.

A SZENT ERZSÉBET DÓM DÉLI SUGÁRKÁPOLNÁJÁNAK északi falán mutatkozott festéknyomok a Műemlékek Országos Bizottságát azzal kecsegtették, hogy egy értékes falképet lehetne ott előhívni. A régi freskóból nagyon kevés látszott, mert két rétegben olajfesték takarta. Szentiványi Gyula gondos restaurálása érdekes és problematikus falképet hozott napvilágra. A hatalmas méretű freskó a sírból feltámadó Krisztus óriási alakját ábrázolja; alul és felül bordúrszerű lezárással végződik. Két oldalt keskenyebb szegély zárja le a képet és ezzel is hangsúlyt kap a hosszanti téglányalakú freskó gótikus jellege. A háttérrel stilizált csúcsíves architektúra zárja le, Krisztus feie fölött baldachínszerűen elrendezve. Krisztus nyúlánk teste hatalmas lépcsős kő-szarkofágon szinte súlytalanul lebegő helyzetben van ábrázolva, babában diadalmi zászlót tart, jobbát áldásra emeli. A kőkoporsó három sarkán kicsiny figurák láthatók; a sír őrzésére rendelt római katonák. A jobboldali kettő álomba merült, a harmadik

baloldali figura csak nyakig van ábrázolva, sisakja alól nyitott szemekkel ámulja a csodát, fölötte széles dicsfényvel övezett angyalaiak összetett kezekkel lebeg a térben s meghatva figyel a jelenetet.

Gerevich Tibor a freskót a XV. századra keltezi s keletkezési idejét közelebből az 1425 körüli évekre teszi. E korai keltezés az érdekes következtetések sorát indíthatja meg.

Az aránylag kevés színnel ábrázolt freskó a befejezetlenség érzetét kelti. Úgy látszik, mintha Krisztus fején csak az alapszín volna felrakva. Gondosabb és részletesebb a háttér architekturális ábrázolása s a bordűr meleg, barna alapszíne ismétlődik a háttér oszlopíjében. Krisztus köpenyének könnyű anyaga szögletes laza redőkbe hull és sematikusan van ábrázolva, a művész a redőket szinte ornamentálisan fogta fel; valószínűleg a kor miniatűr művészetének hatása alatt. Már első pillanatra is látszik, hogy a falkép dekoratív igényekkel lép fel. Szőnyegszerű benyomást kelt. Mintha egy gótikus francia gobelin messzi rokonát látnánk viszont a kassai dóm falára függesztve.

A korai francia gobelinek a miniatűr stílusából táplálkoznak. Ábrázolási tárgyaikat is legtöbbször miniált kódexek kicsiny lapjai szolgálták. A kassai freskó őse és előképe talán az Angers-i dómban függő világhírű Apokalipszis faliszőnyegsorozat, melynek első darabjai a XIV. század 80-as éveiben kerültek szövöszékbe, de vannak jelenetei, melyek 1480 körül készültek. Egyes architekturális elemek rokonsága, az alakok térbeli elhelyezése, a szögletes redőrajz, a háttér baldachinszerű kiképzése, valamint a kevés tónusra korlátozott színskála arra a következtetésre vezet, hogy a kassai freskó mestéréhez is elkerülhetett ez a több példányban fennmaradt s abban az időben roppant népszerű, az apokalipszis jeleneteit ábrázoló miniált kézikönyv.

Ismeretesek azok a szoros, élénk diplomáciai és kulturális kapcsolatok, melyek Zsigmond királyunkat Parishoz fűzték. 1416-ban két hónapig időzik ott s valószínűleg a francia művészek remekeinek hatása alatt határozza el, hogy kétszáz művészt és iparost hazánkba telepít. Ezek a művészek és iparművesek feltehetően sok rajzzal, vázlattal és mintakönyvvel érkeztek az országba. Lehetséges, hogy egyikük tarisznyájában a többi között az angersi dóm híres falkárpitjainak mintarajzai is előfordultak, mert a Bertrandon de la Brocquière adat szerint szőnyegszövők is működtek Budán.

Zsigmondnak Kassával való szoros kapcsolatát még ma is hirdeti a kassai dóm szentélyének menyezetére festett címere. Okleveles adatok örökítették meg, hogy egy Miklós nevű kőfaragót (Nicolaus Lapidat) 1411-ben a kassai bíró útján Visegrádra rendeli s az 1420—1424-es évekre pedig Péter nevű építőmesterét a kassaiak szolgálatára küldi. Élénk cseretevékenység történt Kassa és a királyi udvar között: kassai mesterek hol Budán, Visegrádon, Bécsben dolgoznak a Szent István dóm építkezésénél, hol pedig budai mester szorgoskodik a Szent Erzsébet dóm építkezése körül. A művészeknek ezt a vandorútját járhatta meg a kassai dóm freskójának mestere is. Budán járt kassai művész — aki az odatelepült francia művészeketől tu-

domásul bírhatott az angersi dóm akkor nagyteljesítményű és modern művészetnek vélt fali szőnyegeiről — határozhatta el, hogy azok mintájára faliképet fest a kassai dómban. Zsigmonddal való kapcsolatát teszi meggyőzőbbé a falikép stílusának a gótikus formákat szelídítő — a műtörténelemben protoreneszánsznak nevezett — egyensúlyozóbb törekvése, mely a lényegesben megtartja ugyan a gótikus formavilágot, de a részletekben már mer újító lenni s a háttér architektúráját nem viszi gótikus módon fel a magasba, hanem a más-hol égbeszökő vertikálist vízszintesekkel határolja.

Ezeken a nyomokon elindulva egykor talán nagyobb szerencsével kísérlehetjük meg keletkezési okainak további kutatását.

A FELTÁMADÁST ÁBRÁZOLÓ FRESKÓVAL szemközti falon ugyancsak nagyméretű kettős falképet restaurált meg a dóm műkinccseit nagy gonddal és szeretettel ápoló Műemlékek Országos Bizottsága. Először 1892-ben bukkant elő igen rongált állapotban vastag vakolatréteg alól. Akkor avatatlan kézzel nyúltak hozzá és egyes részeit naturalista modorban átfestették. Az ötven év alatt rárakódott por és korom alól is kirítt a félszázad előtti restaurátor stílus- és tónusdifferenciákat okozó pepecselése. Ugyancsak Szentiványi Gyula vállalkozott e falkép helyreállítására, eltávolította a későbbi ráfestéseket, a hiányokat pedig a régi kép stílusával összhangban egészítette ki. A falkép alsó mezőjében az ülő apostolokat látjuk, részben attribútumaikkal. Arctípusaik kifejezésükben nem mondanak sokat, mert középkori, minden egyéniséget nélkülöző, sematikus ábrázolásúak. Fejük fölött a Hiszekegy szövegét tartalmazó mondatszalogok tekeregnek. A freskó felső részében mandorlába foglalt szívárványon ülő Krisztus trónol, balkezében pallost tart, jobbát ítélezően emeli a magasba. A mandorla felső része egy darabon párhuzamosan halad a csúcsíves architektúrával, mintha a záróív megegyeszer visszatükröződnék a freskón. Krisztus alatt irgalomért és oltalomért esedező, valamint sírjaikból feltámadó alakok láthatók. Témájából következtetve, valószínű, hogy a falikép eredetileg egy vallásos konfraternitás számára készült s ennek a testületnek az oltára állhatott alatta. A mostani restaurálás során tűnt ki, hogy egy régi — valószínűleg a dóm szárnyasoltárainak jelentékeny részét is elhamvasztó 1556. évi — tűzvész e faliképnek főleg az apostolokat ábrázoló részét erősen megégette és már akkor szükségét látták egyes rongált részei helyreállításának.

A faliképnek van egy érdekes része, mely jelenleg nem látható. A fal különböző anyagokkal való preparálása közben a restaurálás első napjaiban előtűnt egy férfiakat magyar quattrocento viseletben ábrázoló csoportkép. A mellkép-csoport közepén címerhez hasonlatos dísz is volt kivehető. Ez a mellképcsoport a freskó apostolok alatti szakaszára van elhelyezve és sejtésünk szerint valószínűleg a konfraternitás akkori jelesebb tagjait ábrázolhatja, azokat, kiknek anyagi segítségével a XV. század elején létrejött a kassai dómnak ez a most ügyesen megrestaurált s így az utókor számára remélhetőleg hosszú időkre megmentett faliképe. A freskónak e fentemlített része a háborús

restauráló anyagok mai nem teljes értékű minősége folytán újból eltűnt s jelenleg nem látható.

A DÓM SEKRESTYE-AJTAJA MELLETT ugyancsak 1892-ben szintén festésnyomokra bukkantak. Az akkor teljesen kivehetetlen ábrázolásokat szerencsére gyóntatószékkel takarták el és így megmentették számunkra. 1940 őszén Szentiványi Gyula ezzel a nehéz problémával is megpróbálkozott és nagy örömeinkre a dóm harmadik, XV. századi freskóját keltette új életre. Vastag vakolat-rátapadásokat, korom és piszokszennyeződések, valamint égési nyomokat távolított el, míg új szépségre kelt a Krisztusnak a keresztről való levételét ábrázoló, kétoldalt kisebb kompozíciókkal díszített sokalakos művészi falikép. Az öt mezőre osztott freskót, a „Kálvária“ közös elnevezés alá lehet hozni. Közepén a keresztfá alatt a Krisztust siratókat látjuk. Tőle balra egymás alá helyezett két képecskén fent Krisztus keresztfeszítését, alatta Krisztust az Olajfák hegyén lehet látni. A jobboldali két képen pedig Krisztus ostromztatását és koronázását jelenítette meg a falikép mestere.

Az egész freskó tulajdonképpen szárnyasoltár mintájára készült, annak a formáját és beosztását követi és valószínű, hogy felső része oltárdísz gyanánt szolgált. Alacsonyan van elhelyezve és még manapság is alkalmas volna rá, hogy előtte misét mondjanak, ha elébe egy menzát helyeznénk. A régi források a kassai dóm középkori szárnyasoltárainak számát hol 22-ben, hol 27-ben jelölik meg. Ily nagytömegű oltárral berendezve el sem tudjuk képzelni a dómot és valószínű, hogy a régi források szárnyasoltárnak tekintették például a Kálváriát ábrázoló és most szerencsés kézzel új életre hívott freskót is.

Szentiványi bravúros munkát végzett a rongált falikép restaurálásával. Egy XVII. századi kegyeletnélküli kőműves az ábrázoltak arcát, szemét és száját kalapáccsal bevagdalta, hogy az általa a képre kent habarcsréteg jól tapadjon. Szentiványi a számtalan lyuk finom mészhabarccsal történt eltömése után megkezdte a hiányzó ábrázolások pótlását azoknak a részleteknek az alapján, melyek nagyrészt fennmaradtak és így a kiegészítések körülbelül eredeti helyükre kerültek. A négy szélső kompozíció erősen szenvedett részeinél az ábrázolások csupán színfoltokban maradtak meg. A dóm díszes berendezésének ez a nevezetes emléke, mely a Megváltó keresztről való levételét és kinszenvedésének egyes mozzanatait ábrázoló falikép, a kassai dóm három freskója közül korban a legkésőbbi. Lehiggadt vonalvezetése és realisabb formálátása már az újkor hírnöke; 1440 körül készülhetett, még a dóm építése idejében.

A KASSAI DÓMON VÉGZETT XIX. századbeli erőszakos, helytelen átalakításkor rengeteg ősi szépség és érték ment veszendőbe. Az északi oldalhoz épített csúcsíves kápolnát lebontották, az impozáns orgonakarzatot is kidobták és helyébe ennek a másolatát helyezték el. A díszes orgonakarzatot egy Zsigmond-címeres székkal együtt gróf Wilczek vitette el s a Bécs melletti Kreutzenstein várának udvarába építtette be, ahol ma is „Kaschauer Gang“ néven mutogatják.

A restauráláskor eltávolított s még ma is időtálló egyéb szép faragványok egy részét a munkálatokban résztvett kassai építészek és a szétkallódást fájó szívvel szemlélő kassai polgárok szállították el s hangulatos romdíszként udvarokban és kertekben állították fei. Most — félszázad után — gyűjtögetjük össze ezeket. Így jutottunk el a kassai Várhegy délkeleti oldalára s Jakab Árpád kassai építész egykori nyári tuszkulánumában fedeztük fe] a kassai dóm egykori Mátyás-szobrát.

Jakab építész a millenium emlékére telkének felső részében a kassai dóm egykori köveiből és faragványaiból piramist emelt. Erre állította a rhagyar műtörténelemnek ezt az immár nevezetes emlékét. A kőszobor a fiatal Mátyást ábrázolja, fején babérkoszorúval, jobbja-ban buzogánnyal, baloldalán karddal.

A XV. századbeli kassai mester az ifjú királyt idealizálás nélkül, reálisan ábrázolja. A szobor teljesen fedi azt a leírást is, melyet nagy uralkodónkról egy másik szemtanú, a krónikairó Bonfini adott. Bonfini megírja, hogy Mátyásnak a lovaglásra igen alkalmas rövid lába és széles mellkasa volt. Tőle értesülünk arról is, hogy Mátyásnak éppen úgy, mint az apjának, rövid nyaka volt. E leírást fedő ábrázolásban látjuk viszont Mátyást a kassai dóm egykori szobrán is.

A valósággal egyező, hű és hízelgésnélküli ábrázolásban a szobor készítője nagyszerű érzékkel adta vissza Mátyás királyi kiállítását is. Kétségtelen, hogy a szobor készítője — éppen úgy, mint az akkori kassaiak — közelről és jól ismerte Mátyást.

Nagy uralkodónknak a kassai dóm felépítéséhez sok köze volt. Címere a déli tornyon még ma is ott hirdeti, hogy a székesegyház nemcsak Mátyás uralmának idejében épült, hanem anyagi hozzájárulásával is. A dóm belső dísziből a királylépcső, a nagy kőszentségház és a főoltár is Mátyás idejében készült. A dóm ekkori híres építésze — Kassai István — a király részére máshol is dolgozott s bizonyára számos más kassai művész is részesült abban az elismerésben, hogy a király foglalkoztatta.

A kassai dóm déli előcsarnokának felső részében ma egy Mátyást ábrázoló kőszobor hirdeti nagy uralkodónk emlékét. Ezt a képmást a múlt század második felében készítették. Valószínű, hogy előzőleg szintén Mátyás szobra állt e helyen. Ezt azonban a dóm helyreállítói eredeti helyéből kimozdították s eldobták. A restaurálásoknál egyideig szintén közreműködő Jakab Árpád a heverő szobrot magához váltotta s 1896-ban a kassai Várhegyen iévő kertjében felállította. Itt állott, hosszú évtizedekig, kiteve a viharok pusztításainak, míg 1943 tavaszán felismertük. Madarász István kassai megyéspüspök úr támogatásával a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumba szállítottuk s ezzel az elpusztulástól és az utókor számára megmentettük.

MIKOR MÁTYÁS KIRÁLY KŐSZOBRÁNAK piramis talapzatát a kassai megyéspüspök úr engedélyével szétbontottuk s a kassai dómnak a szobor környékén heverő régi köveit átvizsgáltuk, a mai Szent Erzsébet székesegyház helyén állott ősi egyhajós plébániatemplomból származó két érdekes köemléket is találtunk. Az egyik lábazati kapu-

kő s ma már inkább kutya alaknak ható, de egykor oroszlán formában faragott kaputartó; a másik pedig akantusz- és kötél díszes kapuzati oszlopfője egy hétszáz év előtt élt kassai mesternek.

A restauráláskor a kassai dóm mai pilléreit részben kiváltó, részben megerősítő építészek a székesegyház belsejében feltárták a mai egyház ősenek, a még a románkorban épült plébániatemplomnak az aFapfalait is. Az ekkor láthatóvá tett és egyideig még szabadon maradt ősi templom maradványaiból szerezhette Jakab Árpád ezt, a régi templomépítésnek két művészi emlékét s a Mátyás-szoborhoz hasonlóan ezeknek is birtokába jutott.

Az ősi egyhajós templomot még a restaurálás folyamán újra elföldelték, anélkül, hogy arról megbízható és a mai műtörténeti kutatásokat is teljesen és véglegesen kielégítő felvételeket készítettek volna. Kassa legrégebb plébániatemplomának története körül ezért még ma is sok a rejtély. Ezeknek részben való tisztázására a Műemlékek Országos Bizottságának megbízásából 1943 februárjában a főhajó keleti végében lévő kriptán keresztül a dóm mai padlózata alá hatoltunk és az ősi egyhajós templom maradványainak feltárásába kezdtünk. Az egykori diadalív délkeleti sarkánál faragott gótikus mérművekkel díszített két pillérpárkánykövet találtunk. A kövek erős égési nyomai elárulták, hogy a XIV. század végén tűzvészben elpusztult ősi templomból származnak, a faragott díszek pedig azt igazolják, hogy az eredetileg román stílusban épített egyhajós templomot később gótikus stílusú szentéllyel bővítették.

Az ősi templom falmaradványait — a XIV. század végén építeni kezdett és még napjainkban is díszlő — nagytemplom építkezésének kezdetén azonban elbontották s a kikerülő kövek egyrészét a mai dóm falainak építésére használták fel.

A majdnem alapozásáig lebontott ősi templom most feltárt maradványait nem temették vissza, hanem a főhajó kriptájába vezető, téglafal-as folyosóval kötöttük össze és szabadon hagytuk. így a szak-
kutatók által ezentúl könnyen megtekinthető és hozzáférhető.

A főhajó kriptáját három szakaszában — tehát teljes egészében — kitisztítottuk. Északi irányban eljutottunk a dóm XV. századi attemplomának faláig, melyben ma II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak hamvai a nemzet kegyeleke által 1906-ban készített szarkofágokban nyugszanak.

AZ A KEGYETLEN PUSZTÍTÁS, amely napjainkban immár évek óta az emberiség közös kultúrkinccseit, műemlékeit és művészeti alkotásait tűzzel, vassal, bombával és egy totális világháború egyéb szörnyű eszközeivel rombolja és semmisíti, fenyegető árnyát műemléki és múzeumi munkánkra is rávetítette. E veszély küszöbén gondoskodni kellett a kassai dóm szárnyasoltárainak és építészeti díszének, valamint az összes jelentékeny kassai értéknek biztonságba helyezéséről és megóvásáról. A Műemlékek Országos Bizottsága megbízásából 1943 tavaszán hosszú hónapok munkájával százados helyeikről lebontani kényszerültünk az e tekintetben egyedülálló nemzeti kincseinket, ládába csomagoltuk, deszka- és homokfalakkal láttuk el s a korszerű

légvédelem egyéb eszközeivel is megóvni iparkodtunk műkincseinket és műemlékeinket abban a reményben, hogy ezzel épségben és régi szépségükben változatlanul származtathatjuk át utódainkra.

A KASSAI DOM SZENTÉLYÉNEK ÉSZAKI RÉSZÉNEK KÖZELÉBEN emelkedő 45 m magas harangtoronyt mai formájában 1628-ban Lindner Márton eperjesi mester, Bethlen Gábor fejedelem udvari építésze, emelte. A harangtorony kapuja fölé elhelyezett tábla büszkén hirdeti ezt az építést és azt mondja, ha ismerni kívánjuk e torony létesítőit, vessük oda tekintetünket és megtudjuk, hogy itt ragyog a bírók és szenátorok díszes sora, akiknek a kezében volt akkor a hatalom.

A torony egyes szerkezeti elemei és részletei azonban korábbi stíluselemekkel készültek. Ezek is arra engednek következtetni, hogy e torony — ha ugyan más formában és talán más kivitelezésben is — már előbb állott és így az 1628-as tábla csak a toronyt mai látható formájába emelők nevét sorolja fel.

Ha a kassai levéltár régi okmányait lapozzuk, többször szembeötlük, hogy az Orbán toronyt már 1580-tól gyakran Vörös-toronynak nevezik. A badeni levéltárban egy — későbbi, az 1660-as évekből származó felírásokkal ellátott — rajzgyűjtemény maradt reánk, melynek egyes lapjai a XVI. század végi, vagy a XVII. század elei Kassát ábrázolják. Ezeken híven feltüntetik, hogy az Orbán-toronynak a városfal fölé emelkedő része fából készült és felső sarkai négy kis fiatoronnyal voltak ellátva. Ezek olyan formájúak voltak, melyek egykor az ország egész területén ismertek voltak, de ma tévesen erdélyi-toronynak nevezik őket.

Ezeken a rajzokon az Orbán-torony két nézetben is szerepel. E fatoronynak az ábrázolása nem képzelet szüleménye, mert a dóm és a Szent Mihály-kápolna a valóságnak megfelelő realizmussal vannak megrajzolva.

Az Orbán-torony belsejében az a 72-mázsás hatalmas harang van elhelyezve, melyet az 1556-i tűzvészben elpusztult kassai harangok maradványaiból 1557-ben Illenfeld Ferenc öntött.

Mikor Egidius van der Rye belga festő Kassán járt, ez a fatorony már nem állt, mert azon a metszeten, melyet 1617-ben Georgius Houfnagel készített, az Orbán-torony ábrázolását nem látjuk. Az Orbán-torony felső része ekkor — talán valamilyen tűzvész következtében — már elpusztult.

Az 1628-ban épült Orbán-torony alsó részének négy oldalához a régi metszettek tanúsága szerint hajdanában apró bolthelyiségek, kis műhelyek és egyéb árusító bódék épültek. Akárhány képet nézünk, formájuk és alakjuk mindegyik ábrázoláson különböző. Hol zárt, hol árkádos megoldásúak. A XIX. század végén a kassai restaurálok radikális megoldásként a toldalék építményeket teljes egészükben lebontották és a torony a XX. század első évtizedében sisakcsúcsától egészen a földig eredeti ősi formájában téliesen szabadon állt. Miként a költő (Merényi) megénekelte: Didergő lámpások őrtüzénél állott az éjtszakában zordul a Vén Orbán, a magános, sötét torony; széles mel-

lét északnak kitérte s rontotta a szörnyű hófalanxot, míg az halálba roskadtan elhevert.

Masszív, impozáns tömörségével lenyűgöző látványt nyújtott. 1912-ben a városi tanács ismét visszatért az Orbán-toronyhoz épített üzlethelyiségek gyakorlatára. A torony keleti és déli falának közepén oszlopos tornácrészeket, a többi részhez pedig üzlethelyiségeket épített. A városi tanácsot elsősorban az a tiszteletreméltó óhaj vezette, hogy a dómban a múlt században nagyszámban előbukkant ősi sírköveknek méltó megőrzést és megóvást biztosítson. Ezt a jószándékot a „kellemezt a hasznossal“ elv alapján vitték keresztül s így történt, hogy az amúgyis jelentéktelen bérjövedelem kedvéért a régi sírköveknek egyiesze helytelenül nem az Orbán-torony belső falához került, hanem a szabadba, az üzlethelyiségek külső oldalára. A kassai zord klíma csakhamar megmutatta, hogy ezzel az elhelyezéssel a síremlékek tökéletes pusztulásnak vannak kitéve. A vörösmárvány síráblák felületét a fagyok több száz darabra repesztették, a homokkőből faragott síremlékek egyes felületei is lefagytak. Sürgősen gondoskodni kellett tehát a nagyértékű sírköveknek a külső felületekből való kiszedéséről s védetebb belső térbe való beszállításáról.

Az üzlethelyiségek eltávolítását Kassa városa is tervezte, a bérlőket fokozatosan kitelepítette és 1943 tavaszára a helyzet már annyira megért, hogy a sírkövek megmentésének kérdésével érdembévágóan foglalkozhattunk. Ezeknek a munkálatoknak a kapcsán került sor a Flórián-szobor áthelyezésére is. Hartmann József kassai képfaragónak ez a harmonikus szépségű műve a város kegyes fogadalmából 1754-ben készült és miként azt talapzatának felirata mondja, a város az ártalmas tüzek ellen jeles pártfogó tiszteletére készítette. 1904-ben ezt a szobrot az Orbán-torony déli falához állították. Mikor 1912-ben a városi tanács az ottani üzlethelyiségeket létesítette, stílustalan, kirívó, temetői kápolnához hasonlatos fülke került köréje. Három évtized után lehangoló és szomorú helyzetéből a barokk-kori Kassa művészetének ezt a szép emlékét kiemeltük s a dóm déli kapucsarnokába méltó környezetbe állítottuk.

Az Orbán-toronymnál az 1912-ben készült tornácos részek meghagyásával és azokból formailag is kiindulva — az üzlethelyiségek lebontása után — a harangtoronymnak mind a négy oldalára terjedő árkádos kerengő megépítésébe kezdtünk. Ennek a toronnyal érintkező részeinél a toronytesthez sima falakat húztunk s ebbe kőműzemeszerű elrendezéssel beleépítettük az elhunyt kassai elődöknek azokat a síremlékeit, melyek eddig vagy az Orbán-toronyi üzlethelyiségek külső oldalába voltak építve, kitéve a pusztulásnak, vagy pedig kegyetlen utódok gondatlansága miatt darabokra törve szállítottak át még 1903-ben a kassai múzeum kertjébe. Harminc régi sírkő méltó elhelyezését biztosíthattuk az árkádos kerengő formájában létesített sírkőműzeumban. A művészileg is jelentékeny emlékeket tartalmazó sorozatban a XIII. századtól a XVII. század közepéig terjedő időszakból származó sírtáblák vannak. A legrégebbi kassai emlékek felirat- és évszám nélküliek. Minthogy az ausztriai Heiligenkreutz-i kolostor keresztfolyosóján lévő és Seifried Laeublo síremléke motívumaival és

díszítő rajzával erősen rokon a kassai sírkövekkel, a legkorábbi kassai emlékek keletkezési idejét is hozzávetőlegesen megállapíthatjuk. Laeublo sírkövére az 1289-es évszám van vésve és így származtathatjuk a legrégebb kassai sírköveket is még a XI [i. századból. Ennek alapján az Orbán-torony kerengőjében, a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum által most létesített kassai sírkőmúzeumban nemcsak a XIV. század végén elpusztult ősi egyhajós Szent Erzsébet plébániatemplomból származó síremlékek foglalnak helyet, hanem még azoknak az egyes régi kassai polgároknak a sírkövei is, kik a város szabadságát veszélyeztető Omode nádornak jogaik védelmezésében azt üzent!::, hogy jog és becsület nélkül nem érdemes élni.

Kassa régi életének eleven és beszédes keresztmetszetét adja e a kis sírkőmúzeum. Főpap, hadvezér, polgárok, kereskedők és tagjaik síremlékei a halál demokratikus egyenlőségében sorakoznak egymás mellé. Herceg István kassai bíró hajadon Zsófia leányának sírköve (1622) hírt ad egy régi kassai leányzó műveltségéről, képességeiről és kedvességéről. Felirata még most is hirdeti a késői utódainak, hogy az elhunyt csinos, nyájas, önmagától és őseinek a példájára buzgó volt. Emberfeletti csodás értelemmel bírt, az olvasásban és írásban kiválóan ügyeskedett. Szenterkölcső, választékos beszédű s dicséretreméltó képességű volt. Szüleinek örök vigaszára született és mély gyászukra múlt ki. Az olasz Gatti-ak véreből sarjadt Gátthi Kornél (1640) sírköve nemcsak egyszerű emléke ennek a polgárnak de feliratos részében megörökítette, hogy hűséges keresztény, becsült polgártárs és gondos gyógyszerész volt. Ez a szorgoskodó házigazda és legkedvesebb férj a halandó részét, melyet magával hordozott, e sírnak adta s az élők sorából eltávozván, most az Isten ragyogó fényét bírja és élvezi. Baráth Balázs köve (1606) megemlíti, hogy bár kihült tagjait sírba zárták, szelleme mégis él s Krisztus bíró vezetése mellett egészen az égi otthonba szállt fel. Tóth Pál síremléke (1660) annak ő derék polgárnak és kereskedőnek emlékét őrzi, aki városának díszé, virága és ékessége volt. Sírtablájának felirata ehhez még hozzáteszi hogy ez elég neki.

Tíz darab XIII—XIV. századbéli sírkő sorában ott látjuk most is Úr 1378. évében eltemetett lengyel Jakab síremlékét, majd azt a remekművű és reneszánszstílusú sírtablát, mellyel az 1512-ben elhunyt ferrarai származású Lardus Tádé egri örkanonok és kormányzó emléket örökítették meg. Ennek a nagyemlékű főpaprak a sírkövét 1580-ban újra felhasználták, hátlapjára Kolonitz Bertalannak, a római császári felség tanácsosának és egri főtisztje özvegyének képmását faragták leánygyermekével együtt. Régi síremlékeinknek ezt a ritka darabját 1912-ben úgy helyezték el, hogy a kétoldalas kőnek csak a később faragott lapja volt látható, a reneszánsz időkből származó ősi oldala pedig egy sötét és hozzá nem férhető kis helyiségbe volt eldugva. E követ kiemeltük régi helyéből s számára sikerült olyan elhelyezési módot találnunk, hogy szobrászati szépsége most már mindkét oldalán hozzáférhető a közönség számára.

Szegedi István szenátor (1625) síremléke hirdeti, hogy a kegyelet, hírnév, erény nem engedik elpusztulni e sírt, a hívők számára a leg-

biztosabb nyugóhelyet. Az 1362-ben elhunyt Erzsébet asszony nyolc darabra tört és erősen megrongált sírkövének felső részén a kezét áldásra emelő Krisztust látjuk. Feliratos részein a XXXII. zsoltár gyönyörű sorait olvashatjuk: Könyörülj rajtunk Uram, könyörülj rajtunk. Legyen irgalmad mirajtunk, valamint bízunk Tebenned. Ezt a költői formába foglalt ősi kérést azonban nem olvasta el az, aki durva kézzel kiemelte a dóm padlózatából ezt az emléket és sorsára hagyva a pusztulásnak tette ki.

Az Orbán torony egykori üzlethelyiségeinek árkados kerengővé váló átépítésével kapcsolatban 1943-ban végre gondoskodhattunk ezeknek a nagy történeti értékkel bíró síremlékeknek az őket megillető védelméről és elhelyezéséről. A kassai régi sírkövek jelentékeny sora most a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum kassai síremlékgyűjteményeként immár ott pompázik a város kellős közepén, a legnagyobb forgalmú helyen, a dóm közvetlen közelében. Odakerültek, vissza az ősi környezetbe, ahol az ott sürgölődő járókelő utódaikban él a vérük és a szellemük, de élnek ők maguk az ősök is kezük művével a kassai műemlékekben és derék tetteik által a kassai krónika lapjain. Így és itt válnak ezek a sírkövek jelképekké az elköltözöttek és élők között. Az Orbán-toronyi kőmúzeumban és ebben a környezetben hatnak csak igazán és elevenen figyelmeztető erejükkel. A kassai légkör kialakulásába mindig beavatkozott az évszázadok óta porladó kassai polgárok lelke. A derék ősök sírkövei helyreállítva és megmentve sorakoznak most már, jelképeként a meg nem szűnő kapcsolatnak. Jelkép csak s nincs is szükségük már többre, mert övék az egész örökkévalóság, a felhőkön, csillagzatokon túli világok minden titokzatossága.

KASSA VÁROS ŐSI KETTŐS BÖRTÖNÉPÜLETE szerencsére elkerülte a teljes pusztulást. A század elején már igen roskadozó állapotban volt, a városi rendőrség is kivonult belőle és 1911-ben Kassa városa a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak adta át ezt a műemléki szempontból érdekelő épületet. Még a „kis világháború“ előtt a kultuszminisztérium a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumnak bocsátotta át az ódon, egykori börtönépületet. Egyideig régi múzeumi bútorok raktárául szolgált, később már olyan megviselt állapotba került, hogy még erre a célra is alkalmatlanná vált. Zsin-delytetőzete szétkorhadt, emeleti szobáinak boltozatai is részben beszakadtak és a behatoló esővíz az egykori földszinti zárkákat is pusztította.

A Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum központi épülete az örvendetes gyarapodások következtében már évtizedek óta szűknek bizonyul. Igen sok régi kassai igazságszolgáltatási emlék van ezek sorában és ezért még 1940 végén hozzáfogtunk a Miklós-börtönnek nevezett régi városi kettős börtönépület restaurálásához, hogy azt a Rákóczi Múzeum fiókmúzeumává alakítsuk. 1940 novemberétől 1942 közepéig tartó munkával a földdel betemetett és eddig teljesen ismeretlen börtönrészeket kiástuk, az épületet megrestauráltuk és múzeumnak berendeztük.

Új életre keltettük ezt az ősi börtönt, a régi évszázadok történeti hangulatában.

A Miklós-börtönben történt ásatásaink örvendetes módon nagyértékű leletet hoztak napvilágra és juttattak a múzeum birtokába. A pincékből kiásott nagytömegű föld jelentős mennyiségben hozott felszínre változatos nagyságú, részben teljesen ép edényt, másrészt cseréptöredékeket. Ezekből mintegy félezer különböző nagyságú és formájú edényt sikerült teljes egészében összeragasztanunk. A megrestaurált edények és a törmelékanyagok vizsgálata alapján megállapíthattuk, hogy a Miklós-börtön kiásása közben fazekasműhelyre bukkantuk, mely a XVI. században működött. A Miklós-börtön pincéi, illetőleg földalatti helyiségei rendkívül magas színvonalon álló helyi műhelyt őriztek meg számunkra. A páratlanul gazdag és változatos kerámiai lelet olyan formában hozta napvilágra Kassa fazekasiparát, hogy az művészi értékénél fogva a magyar iparművészet történetében a régi fazekasművészet fejezetét tölti be.

Magán a Miklós-börtön épületén végzett restaurálásaink is kedvező eredménnyel jártak. A külső vakolat leveréséig a kettős épület szűk, kicsi ablakaival zord és kényelmetlen benyomást keltett. Miután levertük a külső vakolatot, a ház jóformán gonosz varázslat alól szabadult fel, előbukkantak az elegáns, arányos és tágas, eredeti kőosztású gótikus ablakkeretek és így a régi városi börtön nem csupán mint egykori tömlöc, hanem mint XV. századi kassai patriciusház is ismét eredeti szépségében pompázik. A régi börtönépület sötétzárkáinak nehéz tölgyajtajai eredeti állapotukban maradtak fenn. Különösen hangulatos a szobák változatos boltozat kiképzése, mely érezteti, hogy nemes architektúrával állunk szemben és az eredetileg nem börtönlakók, hanem igen magas igényekkel bíró polgárok részére készült.

Mikor a homlokzaton, az emeleti részen két hatalmas kőkeretes gótikus ablakot hoztunk napfényre, az épület tömlöcjellege egyszerre megváltozott. A nagy, tágas és előkelő ablakok áthangolták az épület arányát és elárulták, hogy az épület eredetileg jómódú patricius háza lehetett, akinek ízlése, szíve és anyagi lehetősége volt, hogy szép és hangulatos hajiéket építtessen magának.

Az épületet zavaros alaprajzú szobácskákra osztó későbbi falazások eltávolításával nagyvonalú, pompás térhatású, előkelő, bemélyített fülkével és változatos falkiképzésekkel megoldott házhoz jutottunk, melynek belseje a reneszánsz egészséges derűs harmóniáját adja ismét vissza.

Az egyik szobában színes freskóban festett férfi képmásban a régi rettegett hóhér arcképét is megkaptuk. Számos helyen több centiméteres vakolatréteg alól a régi csavargók és börtöntöltelékek karcait és jelképes titkos üzeneteit fejtettük ki. Az évszázadok alatt egymásra vastagodott vakolatból kihámoztuk azokat a vaskapcsokat is, melyekhez a súlyos bűnösöket láncolták.

Két évi munka után újra régi szépségében pompázott ez az épület és csak arra várt, hogy muzeális berendezéssel élet költözzék bele. Már ásatás közben kialakult az a gondolat, hogy a berendezést a

régi architektúrához kell hangolni. Feltárult egy előkelő kassai patricius-ház gyönyörű és változatos boltozatos szobasora, pompás előcsarnoka és egy későbbi kor átépítése: a börtöncellák. Ezért az ásás közben előkerült emlékanyagot is itt helyeztük el. Az elv az volt, hogy amit itt ebben az épületben ástunk ki és találtunk, ugyanott állítsuk ki, valamint ugyancsak oda szállítsuk vissza azokat a tárgyakat, amelyek egykor ennek a börtönnek a szerelvényei voltak, de a múlt században a központi múzeumépületünkbe kerültek.

Az épület immár nem csupán pusztán történeti keret és múltba ringató hangulatfestés, hanem ugyanazoknak a tárgyaknak a hajléka, ahol ezek évszázadokon keresztül használatban voltak. Muzeális elrendezéssel visszahoztuk tehát a régi börtönélet tartozékait s Kassa város régi bilincsei, kalodái és fenyítő eszközei, valamint a hóhér nyakazószerkezet és a hóhér fejező pallosa ma ugyanott van kiállítva, ahol évszázadokon keresztül használatban volt.

A Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumnak ebben a kassai igazságszolgáltatási és várostörténeti fiókmúzeumában nyert elhelyezést a roppant változatos és érdekes kerámiai anyag; a patricius szobákban pedig reneszánsz- és barokkstílusú kassai bútorok, gyertyatartók, órák, Kassán kiadott könyvek s a poigári otthon egyéb tartozékai. Mindezeknek hangulatos háttérrel ad a boltíveken megőrzött számtalan érdekes és változatos csavargójel.

A városszépítészeti szempontból már többször lebontani kívánt elhanyagolt ódon épületből így az ország eddig egyedülálló és legifjabb múzeumát létesítettük. Az épület történetét és a benne elhelyezett gyűjteményeket külön kiadványban ismertettük.

1942 ŐSZÉN A RÉGI MALOM-TÉR MELLETT, a Hernád mellékágának szabályozásakor Kassa régi történetének emlékei bukkantak elő. Titokzatos szerszámok kerültek napvilágra. Végül három hónapi gondos ásás után kitűnt, hogy az egykori malom kéteshírű lakói között a XVII. században egy hamispénzverő is volt, akinek készítményeiből 130 pénzdarabot és közel másfélezer más emléket sikerült a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumnak megmentenie.

Kultúrtörténeti szempontból nagyérdekű ez a lelet, mert Magyarországon eddig csak igen kevés pénzhamisítóműhelyre sikerült rábukkanni és így a tárgyi emlékek a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.

A kassai régi malomnál eszközölt kutatás igen különös üzembről rántotta le a leplet. A műhely tulajdonosa látszólag fegyverkovács volt. Csatabárdokat és szekercéket kovácsolt vasból, megigazította a malomhoz érkezett szekerek elromlott részeit, újrapatkolta a messzi útról érkező állatok patáit, szerszámokat is gyártott s kegytárgyakat is árusított.

A régi malomnál egykor zsindegyel fedett híd kötötte össze a víz által elválasztott országutat. A híd egyik fülkés mélyedésében szent szobor állott. Erre jöttek a búcsúsok is a messzi falvakból Kassa felé, a malom korcsmájánál üdítő áldomást ittak, a szent szobornál imádkoztak s mit sem sejtve, bűnös mesterünk sátrából vásárolgatták azo-

kát a kegyérmekeket, vallásos gyűrűket és amuletteket, melyeket a vétkes üzelmek leplezésére készített a megtévedt pénzhamisító.

Csendesebb időszakokban mesterünk visszatért műhelyének jól őrzött részébe és vörösrézlemezekből többnyire a XVI. század második felében uralkodott magyar királyok pénzeit hamisította. Ezeket ezüsttel futtatta be és részben aranyozott példányokat is készíteti. Nürnbergi játékpénzeket is gyártott olymódon, hogy az eredeti példányokról leöntéseket készített és azokat szintén megaranyozta. A kassai malomnál talált játékpénzhamisítványokból következtethetően a régi malom vendégszálláshelyén szerencsejáték is folyt. Mikor a résztvevők már jó mélyen a borospoharak és kupák fenekére néztek és a mámor is elfogta az italozókat, a mi emberünk is megjelent hamisítványaival és a könnyen léprement mulatózok között jobbra-balra elsütögette készítményeit.

Sejthető, hogy a városból erkölcstelenségük miatt száműzött nők is itt húzódtak meg egyideig a hozzájuk hasonló kétes személyek között. A tört existenciák itt próbáltak újra lábrakapni. Marhahajcsár, zsoldos katona és városból kiseprűzött nőszemély a nekik megfelelő víg életet csakhamar kialakították és ezeknek a nyomorult páriáknak rovására a titkos pénzhamisító annyi pénzt kereshetett, amennyit csak akart.

Mesterünk Bocskai és Bethlen Gábor hadakkal és nagy vándorlással telített korszakában kezdte meg működését. A jelek arra mutatnak, hogy olyan jól élt, mint hal a vízben. A közelben ott volt a puritán erkölcsű Kassa. Gazdag kereskedőváros, mely igen kényes volt a jóhírére. Féltékenyen őrizte erkölcsét és szigorúan lesújtott a bűnözőkre. Gondos ellenőrzés alatt hivatalos pénzverőház is működött a városban, és senki sem hitte, hogy egy ilyen nagyerkölcsű háttér előtt a kassai malom mellett bárki is rossz pénzt verhet.

Üzelmeit zavartalanul tudta lebonyolítani, sőt jól jövedelmező üzérékedését még a fiára is örököül hagyta. 1610-től 1710-ig ragyogott a nap a kassai malom hamispénzműhelyére.

Igen nehéz körülmények között történt a pénzhamisítóműhely kiásása, mert a telephely egy része a mai folyammeder alatt volt. Szerencsére Pohl Sándor polgármester gondoskodása elhárította az anyagi nehézségeket; Michl Rudolf és Gerhardt Kálmán lelkes segítsége sem hiányzott a városi közművek részéről. Négyhónapi aprólékos munka után hatalmas leletanyagot sikerült a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumba beszállítani. Fél száz gyűrű, majd ezernél is több hitvány hatkarátos arannyal ékített gombostű, ruhakapocs, díszgombok, pity kék és övcsatok sorakoznak fel a lelet eredményeként. Százhusz vasszekerce is előbukkant, jórészt díszes mesterjegyekkel ékítve. Mesterünk aranyozottnyelű késeket, villákat és kanalakat is gyártott. Részben megőrződtek a szerszámai is a földben. Vésők, kalapácsok, fogók és ollók nagy változatban kerültek ki. Legérdekesebbek természetesen magának a hamispénzverésnek az emlékei. Napvilágot láttak a gondos szorgalommal laposra kalapált vörösrézlemezek, az ebből kinyírt lapkák, sőt még azok a hamispénzdarabok is, melyek a verőtő alatt megrepedtek. Ezeket a mester a folyóba dobta, hogy üzelmének

titkos tanúi minél előbb eltűnjenek a föld felszínéről. A folyó medrének növényzete között azonban ezek a félkész gyártmányok megakadtak, lassanként eliszaposodtak és eltemetődtek, hogy azután a magyar kultúrtörténet kuriózumaiként háromszáz év múlva újra előbukkanjanak

Mesterünknek és fiának ügyessége révén sikerült a hóhér büntető keze alól elmenekülnie. A világot is megtévesztették és így történhetett, hogy a kassai dóm nagytisztességű tornyától nem is messze, száz éven át verték a hamispénzt és károsították vele a jóhiszeműeket. A Rákóczi szabadságharc után erős kézzel újrászervezték a városok és az állam hatalmát. Ebben a légkörben a kassai hamispénzverő műhely már nem tudott üzemeihez éltető terepet találni és 1713 körül az utánzások abbahagyására kényszerült.

A XV. SZÁZADBAN ÉPÜLT LŐCSEI-HÁZ hajdan a kassai kereskedő családból az esztergomi primási székre emelkedett Szathmáry György tulajdona volt. Az ő örököse adta el Lőcse városának, majd 1569-ben Kassa városa szerezte meg és vendégfogadóvá alakította. Századokon át híres szállóhely volt, gazdag kereskedők, követségek és fejedelmek voltak vendégei. Bethlen Gábor itt tartotta esküvőjét. A kassai történelemben nevezetes szerepet vitt Lőcsei-házat 1910-ben restauráltak. Az akkori helyreállítási elvekkel a mai kor már nem azonosítja magát és helyteleníti, hogy az ablakokat nem annak a kőkereszt-osztású és kőkeretes régi ablaknak mintájára állították helyre, mely hírmondóként az északi oldalon még napjainkig is fennmaradt.

Mikor 1910-ben a Lőcsei-ház restaurálja a földszinti helyiségek padlóit felszedte, nem kutatta az alatta mutatkozó hepehupás föld-süppedések okait, hanem törmelék- és földbeszórással egyenlítette ki azokat.

1943 januárjában a Lőcsei-ház pincéjében Kassa városa nagyobb befogadóképességű légtalmi nyilvános óvóhely alakításába kezdett. A helyiségeket egymással összefüggésbe kívánták hozni s e célból boltvállakat és boltozatíveket kezdtek átvágni. Alig fogtak a munkához, az északnyugati sarok üzlethelyisége alatt lévő pince felső részéből az újonnan vájt nyílásokon át ömleni kezdett a sok cseréptöredék. A Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum ásatásba kezdett és ennek folyamán egykori titkos rejtkehelyek kerültek elő. Az egyikbe lépcsők vezetnek le, míg a másik — úgylátszik — időnként téglafalazással volt elrejtve. A rejtkehelyekből pár teljes épségű fazék és egyéb kerámiai emlék került elő, keránrai töredék pedig kosárszámra.

A rejtkehelyek felső része földdel és az 1910-ben végzett restaurálás építési törmelékeivel volt színezve megtöltve.

Ez a véletlen lelet a város vendégfogadjójának régi felszereléséből kétszáz edényt hozott felszínre. A Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumban eszközölt restaurálási munkával fekete spirálvonalakkal díszített két XVI. századi reneszánsz tányér birtokába is jutottunk, majd a XVII. századi tulipános dísztalak, pettyes korsók, ivóedények, lábasok egész sorozatait nyertük. A formában és díszítésben gazdáváltozatú edények XVII. századi származásának bizonyítéka a stílus-

kritikai alapon kívül az a pár pénzdarab, mely a kerámiai töredékekkel együtt előkerült. Múzeumunk a város régi hires vendégfogadójának egykori felszereléseit nagy örömmel vezette be a leltárkönyvébe. A kultúrhistoriai szempontból egyedülálló leletünket nem kívánjuk megbontani, hanem a Miklós-börtön bővítéséhez megszerezni tervezett hóhérlakás egyik szobájában azt zárt leletként fogjuk egybentartani és kiállítani.

1906-BAN NEMCSAK KASSA LAKOSSÁGA, hanem az egész nemzet levett kalappal állt és megrendülten kísérte utolsó és legmértőbb nyugvóhelyére a száműzetésből hazatért Nagyságos Fejedelmet, a magyar alkotmány és magyar szabadság nagy harcosát.

A magyar kormánynak ekkor már eltökélt szándéka volt, hogy az 1905-ben Kassára szállított egykori rodostói Rákóczi-ebédlőt is ugyanabban a városban fogja felállíttatni, ahol immár hamvai is nyugszanak, mert Kassa nemcsak a természet által is kijelölt fővárosa a magyar Felvidéknek, hanem a Nagy Fejedelem székvárosa is volt. A rodostói ebédlőház felállításának és felépítésének ügyében nem döntöttek véglegesen, mert a folytonosan felötlő újabb tervek halogatták a megoldást. Az 1914-es világháború gátat vetett a további tervezéseknek és így a 29 ládába csomagolt értékes alkatrészek a Fő-utcai Bródy-ház egyik üzleti pincéjében rejtőztek s lassanként a feledés pora lepte be őket. 1936-ban új bérlő költözött a Bródy-ház üzletébe, átalakításokat eszközölt, falkiváltásokat is végzett és így bukkant a ládába csomagolt rodostói ebédlőházra. Ekkor az egész anyagot a Hóhérbástya kazamatáiba szállították be.

1939 októberében hozzáfogtunk a ládák felnyitásához és tudni kívántuk, hogy mit tartalmaznak, mert a régiek közül, akik a század elején Rodostóban jártak és értékes tanácsokat tudnának adni a felállításra vonatkozólag, már csak Edvi Illés Aladár van az élők sorában. Az egymásután felnyíló ládákból ámulattal és örvendezve láttuk a Nagy Fejedelem rodostói, utolsó lakóhelyének szépséges ebédlőszoba díszítéseit. Egymásután kerültek elő a színes falburkolatok, virágos, gazdag díszítésekkel, majd a falburkolatok fölött elhelyezett remekművű stukkók. Egy nyugati ízléssel kevert rendkívül bizarr keleti, közelebről örmény-török szoba berendezése tárult szemünk elé. Hónapokig tartó és detektívmunkához hasonlítható rakosgatások és összehasonlítások után teljes pompájában bontakozott ki a rodostói Rákóczi-ebédlő szépsége. Egy közel 10X6 méteres terem festett és faragott falburkolata, színes stukkói és rácsos ablakai tevődtek így össze. Egy díszterem, mely jórészt a rodostói rab magyarok és a Nagyságos Fejedelem finom kézimunkájának megkapó és megható nyomait viseli magán.

A félköríves ajtón belépve jobbra jácint, rózsza és kalászos virágokkal festett falburkolat húzódik végig a falterületen. A terem három többi falán két sorban elhelyezett 24 ablak nyílik. A felső ablaksor rácsosművű stukkókból készült, míg az alsó ablakok festett virágdíszes lécekkel vannak keretelve. A terem egyik sarkában madarakkal és szalagcsokros virágindákkal díszített és stukkóból készített pipa-

tartó áll. Kecses aránya és artisztikus festése XIV. Lajos udvarára emlékeztet. Az alsó ablakok fölött és az emeletes ablakok között (a terem mennyezethez érő részén) virágdíszeket és gyümölcsöket ábrázoló stukkódomborművek emelkednek ki a síkból. Ezek felső peremén a XVII. századvégi magyar úrihímzésekkel egyező hullámleves indadíszek ékeskednek.

Rákócziék 1728 körül rendezkedtek be véglegesen Rodostóban. Az akkori munkálatokban maguk a bujdosók is tevékeny részt vettek. A Nagy Fejedelemnek a barok-kor két nagy alakjához (Nagy Frigyeshez és Nagy Péterhez) hasonlóan esztergályosműhelye volt és ebben nagy elmerüléssel és odaadással maga is dolgozott.

Az erősen megviselt, széttöredezett, stukkók és a színeikben elsötétedő, korhadó faburkolatok konzerválására és restaurálására Szentiványi Gyula vállalkozott. Tizennyolc hónapig tartó bravúros munkájában Farkas Tibor és Szentiványi Endre iparművészek segítettek. Fáradhatatlanságuknak köszönhető, hogy ez a kegyeletileg és történetileg is páratlan emlék ismét eredeti ragyogó szépségében van visszaállítva.

A Műemlékek Országos Bizottsága megbízásából Lux Kálmán műszaki főtanácsos elkészítette a rodostói ebédlőház megmaradt részeit magába foglaló Kassai Rodostónak a felépítési terveit. A huszonöt év előtti tervekhez hasonlólag munkája szerencsére nem maradt csupán papíros, hanem mindnyájunk nagy öröme, Kassán már irányítja is a felépítési munkálatokat. 1943 november közepére a Kassai Rodostó első emeleti része már teljes egészében meg is épült. A Hóhérbástya egy alkalmas toldalékából alakul ez a végeredményében kétemeletes épület. Ebbe nemcsak Rákóczi bűvös szépségű rodostói ebédlődíszei kerülnek, hanem a mellette lévő kis szobákban elhelyezzük azokat a tárgyi emlékeket is, melyek a Fejedelem franciaországi és törökországi bujdosásából maradtak fenn és amelyeket sikerült összegyűjtenünk. A Hóhérbástyán most létesülő Kassai Rodostóban a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum remélhetőleg már a közeljövőben, hazánkban e tekintetben is egyedülálló bujdosómúzeumot fog létesíteni.

A SZÁZAD ELEJÉN Kassa déli részében hangulatos kertben, borostyánokkal dúsan befutva emelkedett a nevével is romantikát és kíváncsi borzongást keltő Hóhérbástya. Az erődítményt magába foglaló premontrei kert keleti oldalán futó Malom-árok partjain zöldelő, hatalmas szomorúfüzek előnyösen egészítették ki a táj szépségét. E múltba ringató környék láttán 1910 táján felmerült az a terv, hogy az épületéből egyre jobban kidagadó Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumnak itt építsenek a régi város erődítéséből jókarban fennmaradt Hóhérbástyát is magába foglaló új hajlékot.

A csehszlovák uralom alatt a Malom-árokra hatalmas bérházakat építettek. A Hóhérbástya eredeti jellegéből erősen kivetkőzött; ősi falai elrejtőztek. Emeleti részébe művészeti kiállításokra alkalmas termeket építettek, a festői szépségű kazamata sorai elé is falat húztak. A bástya alatt pedig titkos régi tervrajzok nyomán

„Mister X“ elrejtett kincsek nyomát kutatta. A szepesi kamara kassai épületének lebontásakor előbukkant. 12 kg-os aranykincs élénken izgatta a fantáziákat s a kutatóárcokat húzó és a bástya alá hatoló Mister X munkáját a kíváncsiskodók nagy tömege bámulta. 1938 őszén a Hóhérbástya épületét múzeumi raktár céljára a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumnak adták át és így azóta ez a nevezetes és patinás épület a múzeum kiegészítő része és fiókja.

A fantáziától fűtött laikus lélek aranyat és ezüstöt vágyott látni s csak a műtörténész szeme veszi észre, hogy műemléki és művészet-történeti szempontból az elmaradt nemesfém kincs helyett gazdagon kárpótol minket maga a bástya. Az a mez, melyben a régi városi erődítménynek ez a része tulajdonképpen még ma is áll, igen előnytelen külsőt mutat. Bástyarésze hajdanában büszkén karcsúsodott az ég felé és a hozzá északi irányban szervesen csatlakozó régi erőd fal is jóval magasabb volt, mert ma több méter mélységben még mindig a földbe van „fullasztva“; mély várárkát az utcaszint magasságáig töltötték fel. Háromszögidomú ősi lönyilásaiból most csak egy van szabadon, a felső részén lévő lőréseit pedig mind befalazták. Tetejét stílustalan, ormótlan cserépfedél ékteleníti.

A Hóhérbástya föld alá temetett szépségeinek és értékeinek részbeni szemléltetésére és a régi állapot felderítése céljából 1940 utolsó hónapjaiban hozzáfogtunk a bástya külső várárkának és az északi falnak kiásásához. Munkánkat gyors siker követte. Csakhamar kimutatkozott, hogy Kassa ezen nevezetes műemlékét előnytelenül vetkőztette ki és hamisította meg az utóbbi évszázadokban történt „városnövés“ és fejlődés. A bástyának vélt épületrészről rövid ásatás után kitűnt, hogy valójában barbakán-erőd. A Kassa városától rendelkezésünkre bocsátott ínségmunkások segítségével csupán rövid ideig áshattunk, de így is sikerült régi kedves tervünket részben megvalósítani. Ez a szép és értékes épület most ismét szemléltető képet és fogalmat nyújt eredeti rendeltetéséről és régi, masszív szépségének komolyságáról.

Előbukkantak az erőd falat támogató háromszögidomú pillérek további részletei, északkeleti részén ál-rohamkaput találtunk. Régi várainknál gyakran fordul elő ehhez hasonlatos s a kassai Hóhérbástya álrohamkapujának is az volt a célja, hogy a vizesárok növényzete s nádasai által részben takart álkapura megtévesztően terelje az ellenség figyelmét. Az ostromlók innen várták az őrség kitörését, ezen a szakaszon rendezkedtek be a védők kirohanásainak feltartóztatására, miközben az álkapu által félrevezetett katonákra az erőd más részébe rejtett valódi rohamkapun át váratlanul zúdult az őrség kitörő portyázása.

Az észak felé húzódó erőd fal alsó részeiben hatalmas, profilos gótikus köveket találtunk befalazva. A régi források említik, hogy Kassán az erődítmények javítására régi templomok köveit is használták. A székesfehérvári várfalnak a püspök-kertet határoló, részében pár évvel ezelőtt kiváltották ezeket a régi köveket és sikerrel gazdagították az ott berendezett kőmúzeumot. Kassán ezeknek a köveknek a kisedésére nem gondolunk, mert az ősi Szent Erzsébet szé-

kesegyház világraszóló szépséggel hirdeti a kassai gótikus templom-építészetet. A Hóhérbástya melletti falban érdekes adalékul továbbra is bent hagyjuk ezeket a köveket.

Az erődfal északi részénél volt a legszerencésebb lelet. Hármastelvényes hatalmas vízáteresztő részletre bukkanunk és ez kétségtelenül igazolja, hogy a fal mögötti területről a víz innen hömpölygött át a Hóhérbástyát övező várakokba és a bástya déli részénél ugyancsak ilyen vízáteresztőkön keresztül ismét visszafolyt a fal mögé. Ezt az ősi állapotot a közeli Malom-árok vízének bevezetésével szerencésebb időben részben visszaállíthatjuk és így nemcsak az ősi falat és az erődöt festői módon visszatükröző hangulatos részletet varázsolhatunk elő, hanem szemléltetően bizonyíthatjuk, hogy a Hóhérbástya a város elé tőit és a XV. század második felében építettett barbakan-erőd volt.

A Hóhérbástya elgazosodott belső udvarából Szendy Károly budapesti székesfővárosi polgármesternek megértő segítségével a régi erődhez méltó kertet létesítettünk. Idővel a kazamatákat eltakaró fal eltávolításával a kazamatanyílásokat is szabaddá óhajtjuk tenni. Elkészült az emeleti rész régi alakjába való visszaállításának terve is.

Az észak felé húzódó erődfal ma vastag vakolással van takarva. Szeretnénk ezt is leveretni. Egyszer talán elérjük, hogy Kassának ez az erőd része újra régi szépségében és ősi állapotában mutatkozik meg. A Hóhérbástya udvarának keleti, északi és nyugati fala mellett lehetőség mutatkozik egy tornácos kőmúzeum létesítésére is, mely a kassai dóm szertekallódott régi köveinek most folyó egybegyűjtése után a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum kömemlékosztályának méltó és helyes felállítását tenné lehetővé.

A FELSŐMAGYARORSZÁGI RÁKÓCZI MÚZEUMOT súlyos veszteségek érték. A kivonuló csehszlovák hatóságok az 1918-tól 1938-ig gyűjtött műtárgyakat magukkal vitték és azok mindmáig nem kerültek vissza jogos őrzési helyükre.

Az impériumváltozáskor gróf Teleki Pál, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter a múzeum régi kapcsolatainak helyreállítására Kőszeghy Elemért küldte ki, aki e megbízatását 1939 szeptember 21-éig látta el.

A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége dolgozta ki az immár hetven éves intézet újra való felállításának és működésének kereteit. Pasteiner Ivánnak, a közgyűjtemények országos főfelügyelőjének és hűséges munkatársának, Viski Károly egyetemi tanárnak köszönhetjük, hogy a nehéz és szűkös időkben ismét az ország egyik legjelentősebb intézményévé válhattunk. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumot még 1939 végén közgyűjteménnyé nyilvánította és a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa 1940 november 28-i ülésében múzeumunk gyűjtési és ásatási körét a kassai körzeten kívül Abauj-Torna-, Gömör- és Zemplén megyékre is kiterjesztette, ásatási érdekeltségünket pedig a Keleti Felvidék egész területére jelölte ki.

Az 1938-ig központi épületünkben működő nyilvános könyvtárt a közgyűjtemények országos főfelügyelője a Kassai Állami és Városi Könyvtárral egyesítette és új rendeltetési helyére szállíttatta. Feladatkörünk így tisztán muzeális érdekeltségű lett, a két könyvtár egyesítésével pedig egy nagyszabású testvérintézet létesülhetett.

Ezekkel a nagyjelentőségű intézkedésekkel a kassai múzeum a történelem mostani zúgó és sújtó viharainak elülése után sikerrel működhetik.

Kassa szab. kir. városnak kereken 200.000 pengős támogatásával, a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének és a Műemlékek Országos Bizottságának ugyanekkora összegű segítségével már eddig is maradandó értékű munkálatokat végeztünk s jelentős új gyűjteménycsoportokat létesítettünk. Az elmúlt öt év alatt a Rákóczi-ház, az Orbán-torony, a Miklós-börtön, a Hóhérbástya és a Kassai Rodostó restaurálására és helyreállítására fordított összegek beszámításával ilyenformán több mint 400.000 pengőt áldozhattunk műemlékek megmentésére s múzeumunk fejlesztésére, és közel 4000 műtárggyal gyarapodtunk.

Mecénásaink egyike Kassa nagy kultúraszerető püspöke, aki az ősi székesegyház egykori értékes egyik kallódó szárnyasoltárképét is nekünk juttatta. A XV. századi táblakép Mátyás és Simon apostolt ábrázolja. Mindkettő attribútumaik révén felismerhető; az egyik fejszét, a másik fűrészrt tart. Kezükből mondatszalogok, csavarodnak Omnis resurex(t)ionem et vitám eternam amen felirattal. A festő közvetlen előadási módja, a lényegre redukált részek és ugyanazok a tömzsi alakok, amelyek a kassai dóm többi szárnyasoltárain is felismerhetők, elárulják, hogy a mester ezt a képet a XV. század 60-as éveiben készíthette. Az ábrázoltak személyéből következtethetjük, hogy eredetileg a kassai domban állott; ácsok és asztalosok céhe számára készülhetett. A kép feliratának rossz latinságából tűnik ki, hogy ez a kassai mester éppen úgy nem tudott jól latinul, mint az a társa, aki a XVI. század elején Zotmar (Szathmár) Bertalan gyógyszerész megbízásából festette a dóm híres Mettercia képét.

Képtárunk jelentős új szerzésű darabjai Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelmet, gróf Thököly István és gróf Károlyi Sándor kuruc generálist ábrázolják. Történeti értékükön kívül a magyar kosztüm fejlődésének is érdekes adalékai. Benczúr Gyula unokája, Benczúr (Vilmos végrendeletileg hagyta reánk e világhírű magyar művész kassai tartózkodása alatt készített portrészorozatát.

Kassán kívül a Felvidék emlékeit és múltját is kutattuk. Bálint Lajos múzeumi segédőrünk Abaujszemerén, Bárcán, Abaujszántón, Ungváron régészeti ásatásokat végzett, Gerényben pedig megkezdte egy XIV. századvégi erődített várkastély feltárását.

MIHALIK SÁNDOR